

LBRIS

We know
books

NORMAN STONE

AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

O SCURTĂ ISTORIE

Traducere din limba engleză de
CORA RADULIAN

LITERA

București

CUPRINS

UNU • PERIOADA INTERBELICĂ	7
DOI • ASCENSIUNEA GERMANIEI	33
TREI • BARBAROSSA	59
PATRU • PEARL HARBOR ȘI NORDUL AFRICII.....	87
CINCI • REACȚIA RUSIEI.....	113
ȘASE • FANATISM ȘI URĂ, CONFUZIE ȘI AMÂNARE	137
ȘAPTE • NAZISM ȘI COMUNISM.....	161
OPT • VEST ȘI EST	183
NOUĂ • SFÂRȘITUL	209
URMĂRILE RĂZBOIULUI	235
Mulțumiri	247
<i>Surse bibliografice</i>	249

Sfârșitul Primului Război Mondial l-a găsit pe Adolf Hitler, pe atunci un caporal în vârstă de 29 de ani, într-un spital militar din nordul Germaniei. Se recupera după un atac cu gaz care-l orbise temporar, iar vestea că Germania fusese învinsă a reprezentat pentru el un șoc. Germania se luptase cu întreaga lume timp de patru ani și jumătate, ajunsese foarte aproape de victorie și ocupa în continuare o mare parte din vestul Europei și din Rusia. În noiembrie 1918, a suferit însă o prăbușire bruscă. Marinarii beți și greviștii gălăgioși au pornit revolte, guvernul imperial a intrat în panică, a fugit și a predat ștafeta noilor conducători – stânga și aliații ei – care au obținut un armistițiu pe 11 noiembrie. Hitler a plâns, spunea el, cu lacrimi amare. Tot el declara că războiul ar fi fost câștigat dacă nu erau la conducere nătângii clasei de sus, evreii trădători, stânga și savanții sentimentali care subminaseră efortul de război. Acum, totul fusese în van. Trupele erau nevoite să se întoarcă pe Rin și să renunțe la vestul Rusiei, unde preluau puterea comuniștii.

Hitler nu era singurul care vărsa lacrimi amare, pentru că armistițiul din noiembrie nu era sfârșitul suferinței. Britanicii impuseseră o blocadă împotriva

Germaniei, iar în orașele de aici locuitorii mureau acum de foame. Blocada a continuat și în Viena, copiii au făcut rahitism, boală provocată de lipsa de vitamine, care duce la ceea ce germanii numesc „picioare în x“ sau „picioare în o“ – picioare strâmbe ori picioare crăcănate. Apoi a urmat ocuparea de către Aliiați a Renaniei – zona de la vest de Rin și capetele de pod de pe malul stâng –, iar francezii, în special, nu aveau nici o dorință de a ierta și de a uita. Acum cereau o sumă uriașă, ce primise denumirea ipocrită de „despăgubiri“. Suma ajunsese la 132 000 de milioane de mărci de aur, iar ultimele plăți (datoriile făcute în anii 1920 pentru a plăti sumele inițiale) aveau să fie făcute abia în 2010. Aceste plăți erau menite să șubrezească economia germană, să împiedice reînarmarea sau chiar redresarea acestei țări.

Amintirile perioadei ce a urmat imediat după încheierea războiului au înveninat Europa Centrală pentru următoarele două decenii. Aliiații victorioși se reuniseră la Paris în 1919 și elaboraseră tratate de pace. Atmosfera a fost adesea descrisă ca fiind ciudată. Un președinte american moralizator, Woodrow Wilson, dorea să instaureze o nouă ordine mondială și, pentru o vreme, a fost idolatrizat, fiind înconjurat de mulțimi ce-l aclamau. America era cea care avea acum banii, iar Aliiații îi datorau sume enorme; putea modela lumea mai mult decât oricând. Dar, în ansamblu, a picat testul îndeplinirii acestei sarcini, așa cum nu a făcut-o după al Doilea Război Mondial când, cu ajutorul Planului Marshall și prin multe alte

mijloace, a preluat conducerea în promovarea redresării, a pus bani la dispoziție pentru tranzacțiile internaționale, i-a încurajat pe europeni să renunțe la metodele lor protecționiste, aducând astfel un val de prosperitate pe care francezii l-au numit „Cei 30 de ani glorioși“ (s-au încheiat odată cu șocul petrolier și cu „stagflația“ de la mijlocul anilor 1970). Învingătorii din 1918 arată, în portretul oficial, ca o versiune caricaturizată a muntelui Rushmore a imposturii și a orgoliului – privindu-l pe furiosul delegat german Ulrich von Brockdorff-Rantzau semnând pe linia punctată. Britanicii adăugaseră la imperiul lor, care și așa era mare, mii de kilometri pătrați, în special din teritoriul ce aparținuse odinioară Orientului Mijlociu turcesc, și confiscaseră navele germane ce le puneau în pericol negoțul. Și francezii au luat o bucată din Orientul Mijlociu și abia așteptau să primească banii datorți ca despăgubiri pentru generații întregi. Pe de altă parte, americanii aveau păreri împărțite despre implicarea în problemele Lumii Vechi. Președintele Wilson avea o viziune, aceea de a se asigura că Marele Război a pus capăt războiului. El propovăduia democrația și autodeterminarea națională, dar modelul de democrație americană era tripartit, iar Senatul nu avea să-și asume răspunderea pentru aplicarea termenilor tratatului. Americanii – sau cel puțin senatorii republicani – nici măcar nu aveau să adere la prototipul de Națiuni Unite, Liga Națiunilor, ce fusese special conceput pentru a-i oferi președintelui Wilson o platformă prin intermediul căreia să le facă tuturor

morală. Văzând ce se întâmplă, un general francez a spus: „Acesta este un armistițiu pe 20 de ani, nu un tratat de pace“. Și a avut dreptate.

Cel mai instabil element al tratatului de pace era acela că, pentru a intra în vigoare, necesita cooperarea Germaniei. În noiembrie 1918, germanii au făcut tot ce au putut pentru a se prezenta ca o republică parlamentară și un stat democratic, care să se bucure de simpatia americană. S-au debarasat de kaiser și în februarie, la Weimar, a fost adoptată o constituție republicană, înainte de semnarea Tratatului de la Versailles, în iunie 1919. Era o constituție de calitate germană textuală – votul la toate nivelurile, reprezentarea proporțională, dreptul de vot pentru femei (pe care francezii nu-l aveau), aranjamentele federative, dispozițiile pentru organizarea unui referendum, dacă ar fi fost strânse suficiente voturi. Desigur, parlamentul care a rezultat, Reichstagul, era uneori paralizat dacă trebuia să se confrunte cu ceva important, iar atunci președintele conducea țara prin decrete. Coalițiile se clătinau și se discreditau dacă exagerau în încercarea de a respecta tratatul. În cele din urmă, francezii și-au dat seama că nu pot continua să ceară despăgubiri de război maximale, iar americanii s-au oferit să împrumute Germania. Pentru câțiva ani a existat ceea ce președintele american Warren Harding, succesorul lui Wilson, a descris drept o „normalitate“, referindu-se la țara lui.

La începutul anilor 1920 Hitler devenise renumit în întreaga Germanie ca agitator al extremei drepte.

Armata îl folosise ca spion la München și el ajunsese la întâlnirea unui mic grup numit Partidul Muncitoresc (însemnând „clasa mijlocie inferioară“) Național (adică „antistraîni“) Socialist (adică „furt“) German (adică „antisemit“). Acolo și-a descoperit talentul remarcabil: putea vorbi în public. În general, germanii nu erau buni la așa ceva, întrucât ei țineau discursuri sau țipau. Hitler era un imitator foarte bun, un excelent actor și folosea limba într-un fel intraductibil de amuzant (Sigmund Freud, Karl Kraus, Franz Werfel, de asemenea austrieci, dar și Franz Kafka, din Praga, aveau aceeași abilitate). A propovăduit antisemitismul – o cauză populară în anumite cercuri, întrucât unii evrei depășiseră cu mai mult succes problemele economice decât alți germani și austrieci, deveniseră puternic reprezentați în domeniul finanțelor sau în presa liberă și conduceau galerii de artă moderne care promovau genul de pictură pe care Hitler, considerându-se pictor, îl detesta. El vorbea despre un război al răzbunării, despre un guvern naționalist menit să pună pur și simplu capăt parlamentelor corupte. Modelul lui era italian: Benito Mussolini, un ziarist cu o gândire limitată, crease un partid fascist (denumirea acestuia se referea inițial la țărani rebeli sicilieni anticapitaliști de la sfârșitul secolului al XIX-lea) și în 1922 preluase puterea. Germania nu era pregătită pentru așa ceva în 1923, când și Hitler a încercat să preia puterea – până și oamenii din vechiul lui regiment s-au distanțat de el. A făcut câteva luni de închisoare, pe care le-a folosit pentru a dicta o carte, *Mein*

Kampf, în care a făcut o analiză și a stabilit un program pentru Germania. Țara trebuia să evite greșeala purtării războiului pe două fronturi. Rusia era adevăratul inamic, iar asta însemna cucerirea unui spațiu vital (*Lebensraum*), dobândind astfel materii prime din est. Comuniștii erau evrei, scria el: ei au corupt totul. În anii buni ai Republicii de la Weimar, Hitler nu a avut succes, iar episcopii bavarezi au obiectat la ideea antisemitismului pe motiv că îi alunga pe turiști. Hitler era marginal și uneori chiar comic.

Apoi, în 1929, evenimentele au luat o turnură favorabilă pentru el. În acel an a început Marea Criză economică mondială, care a provocat căderea de la putere a ultimului guvern parlamentar real al Germaniei. Germanii îi acuzau pe străini pentru situația lor și pe evrei pentru că-și retrăgeau banii din Germania. Marca era sub mare presiune și nu mai era convertibilă. Călătorii erau percheziționați la frontieră și până și prințesa Schönburg, care călătorea la Londra, a fost nevoită să ia un bilet la clasa a treia, pentru că nu a putut schimba banii pe care-i avea. Comerțul s-a redus la două treimi și, pentru că Germania era dependentă de export, în curând șase milioane de germani erau șomeri. La alegerile federale din 1932, 37% dintre germani i-au votat pe naziști, 22% i-au votat pe social-democrați și 14% i-au votat pe comuniști. Reichstagul a fost neputincios și nu a reușit să formeze decât o majoritate care să voteze pentru autodizolvarea lui (cealaltă majoritate, destul de largă, avea să le priveze pe femeile căsătorite de siguranța oferită de posturile

din serviciul public). Berlinul era într-o situație devastatoare. Într-o atmosferă de amărăciune și ură, în ianuarie 1933, ca urmare a înțelegerii cu conservatorii, Hitler a devenit cancelar.

Prima întâlnire importantă a noului cancelar a fost cu generalii. El le-a spus că urma să înceapă reînarmarea. Reînarmarea avea să asigure locuri de muncă industriei germane și să absoarbă o parte dintre șomeri. Era o sfidare a Tratatului de la Versailles, dar Hitler calculase că puterile occidentale nu vor reacționa. De multă vreme îl entuziasmau avioanele și automobilele, cele două simboluri importante ultramoderne, interes ce s-a transformat destul de rapid în cel pentru avioane de război și tancuri: în curând avea să se mândrească cu numărul celor deținute deși, în realitate, umfla cifrele (care erau acceptate pe atunci la Londra și Paris). Între timp, generalii lui se gândeau serios cum ar putea fi folosite armele, iar lecțiile lui 1918 erau aplicate acum, deoarece britanicii și francezii câștigaseră ultimele campanii combinând folosirea tancurilor și avioanelor. Reînarmarea a continuat și industria aeriană germană, de exemplu, care a început cu numai 3 000 de angajați, a produs câteva zeci de avioane și s-a transformat într-o industrie uriașă, ajungând în 1939 să includă aproximativ 250 000 de angajați, cu o capacitate de producție de 3 000 de avioane militare pe an. Acest progres (alături de cel din agricultură) avea să readucă Germania la o rată de șomaj zero în 1936, iar popularitatea lui Hitler a crescut enorm.

Existau, desigur, semne ale ororilor ce aveau să vină. În 1934, Hitler a dat o lovitură violentă împotriva naziștilor radicali, ordonând împușcarea lor fără ezitare. Antisemitismul a dobândit bază legală în 1935. Existau lagăre de concentrare cu câte 6 000 de deținuți. Dar s-a apelat la ele într-o măsură limitată și astfel mulți puteau susține în continuare că, dacă Hitler ar primi ce-și dorea, conducerea exercitată de el urma să devină mai relaxată. Acesta era în orice caz punctul de vedere adoptat în special la Londra. Era o opinie încurajată de atmosfera de la cele mai faimoase dintre Jocurile Olimpice, cele organizate la Berlin în august 1936.

Departee de a deveni mai îngăduitor și mai blând însă, regimul a devenit mai dur, extorca bani de la evrei și izgonea sute de mii dintre ei. Evreii au pierdut două treimi din averile lor când au plecat și toți acești bani au plătit reînarmarea germană. În vara lui 1936, Hitler a extins cu mult programul de reînarmare, pentru a pregăti în patru ani Germania pentru un război defensiv și în șapte ani, pentru un război agresiv. O parte din raționamentul lui Hitler, care a stat la baza acestui program de șapte ani, era că totul depindea de el, deși știa că nici el nu va trăi la infinit: era obsedat de starea lui de sănătate. Motivul declarat al reînarmării era însă acela că Rusia sovietică se industrializa rapid, prin planurile cincinale ale lui Stalin – Hitler voia să concureze și să depășească URSS. Din acest punct de vedere, se hazarda. Germania nu dispunea de materiile prime necesare începerii unei

reînarmări în forță și nu dispunea de valuta necesară pentru a achiziționa suficient petrol, cauciuc și metale neferoase esențiale pentru războiul aerian și pentru cel motorizat. A lansat un vast și costisitor program de producere a petrolului și a cauciucului sintetic și, prin planul pe patru ani al lui Hermann Göring, șeful Luftwaffe – forța aeriană militară –, a fost creat un enorm complex metalurgic. Caracterul totalitarist al țării s-a accentuat și poliția politică – Gestapo, pe scurt – a fuzionat în 1936 cu SS-ul, componenta paramilitară de elită a partidului nazist, condus de Heinrich Himmler.

În vara lui 1936, circumstanțele erau prielnice ca Hitler să mai facă o mișcare. Puterile occidentale se înstrăinaseră de Italia. În luna octombrie a anului precedent, Mussolini, căutând să formeze un imperiu, intrase în Abisinia, care era membră în Liga Națiunilor, și pe acest motiv a adunat multă ură, în special din partea britanicilor cu principii. Tot în vara lui 1936, în Spania a izbucnit un război civil, unde un regim de stânga rezultat în urma unor alegeri discutabile a fost atacat printr-o lovitură de stat militară, pe jumătate reușită. Conducătorul armatei, generalul Francisco Franco, s-a declarat fascist, iar Franța, condusă de un guvern de stânga, se presupunea că va sprijini Republica Spaniolă. Nu a făcut-o, însă Mussolini a intervenit trimițând soldați și nave de război împotriva spaniolilor. Războiul civil a durat aproximativ trei ani și a fost folosit de Hitler drept poligon de încercare pentru bombardamentul aerian,

dar și de Stalin, care era încântat să profite de sciziunile dintre puterile europene occidentale. El dorea ca războiul să continue, împărțea arme Republicii când aceasta părea să piardă, apoi a oprit furnizarea când părea să câștige. Când anarhiștii au încercat să declanșeze o adevărată revoluție în Barcelona, i-a pus pe comuniștii loiali să-i măcelărească. Atmosfera nefastă din 1936 s-a dovedit un moment ideal pentru Hitler, care a început să înainteze. În martie, trupele germane au intrat în Renania, zona din Germania situată la vest de Rin. Francezii doriseră la un moment dat să o anexeze, dar li se refuzase acest lucru. În schimb, urma ca pe teritoriul ei să nu existe trupe și nici fortificații, ca francezii să nu se teamă de o invazie, în timp ce Germania rămânea larg deschisă în fața unei eventuale invazii din partea francezilor. Englezii au avut un rol important în oprirea oricărei reacții din partea Franței în 1936. Aceștia intenționau să-i ofere lui Hitler mare parte din ce dorea pentru a-l împiedica să forțeze în continuare lucrurile: politică cunoscută sub numele de „conciliere“.

Când Hitler a remilitarizat Renania însă, a început numărătoarea inversă până la război. Și în Extremul Orient începuse o altă numărătoare inversă, în care Statele Unite erau direct implicate. Japonia avea o istorie cu paralele ciudate față de evenimentele din Europa: identitate insulară, la fel ca Anglia, și o castă militară, la fel ca Prusia. Fusesse dezamăgită de britanici când, după război, se ajunsese la un acord în ce privește dimensiunea flotelor din Pacific.